

УДК 330.342:631.16

Мазур Г.Ф.,
к.е.н., доцент кафедри економіки
Уманський національний університет садівництва

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Діагностика фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва завжди виходить за рамки простого аналізу його основних економічних та фінансових показників. Необхідно врахувати вплив на динаміку діагностичних економічних показників агропромислового виробництва чинників зовнішнього оточення (макроекономічних, політичних, демографічних, екологічних факторів). Переважно чинники економічного простору побічно впливають на економічні параметри та контури агропромислового виробництва, проте їх дія може мати і вирішальне значення (зокрема, посилення податкового тиску на підприємства АПВ, або стрімке інфляційне зростання). Крім того, трудність здійснення якісної діагностики фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва передусім проявляється в правильному підборі критеріїв, діагностичних індикаторів та показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове підґрунтя для здійснення діагностики фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва у контексті оптимального врахування їх інтересів закладено видатними вченими-економістами. З проміж вітчизняних науковців, які займаються цією проблематикою, викликають інтерес праці В. Андрійчука, В. Амбросова, А. Асаула, І. Бланка, В. Василенка, А. Воронкової, О. Гудзь, М.В. Ковальова, М. Кропивка, І. Лукінова, М. Маліка, В. Онегіної, О. Правдюк, А. Поддєрьогіна, І. Сокиринської, П. Стецюка, В. Ткаченко, О. Чумаченка, В. Шаповала, Г. Швиданенка, В. Шевчука, О. Шпичака та ін. [1–8]. Проте, незважаючи на різноманітність існуючих теоретичних концепцій, необхідно, з урахуванням світового досвіду, сформулювати напрями гармонізації діагностики фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва, які б враховували національні особливості розвитку аграрної сфери.

Постановка завдання. Розглянути існуючі підходи до здійснення діагностики фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва та запропонувати шляхи їх удосконалення у світлі реалій сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діагностика фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва як комплексне економічне дослідження вважається складовою частиною механізму управління, яке визначає, зокрема, напрями, структуру, цінову, інвестиційну, інноваційну політику тощо. За переконанням О. Скибицького, проведення діагностики потребує використання певної сукупності інформації внутрішнього та зовнішнього характеру стосовно результатів та перспектив фінансово-економічного контуру агропромислового виробництва. Можливість формування та якісні ознаки інформаційної бази дослідження визнаються вагомими чинниками, оскільки доступ до певних джерел інформації зумовлює повноту та достовірність інформації, вибір методів дослідження, коректність діагностичного висновку [5, с. 154].

Набір діагностичних показників не має бути широким, оскільки це значно ускладнить розрахунки, збільшить час проведення діагностики, спричинить наявність математичної погрішності, а отже, приведе до викривлених висновків. Іншою великою проблемою сьогодення можна вважати – пошук необхідної об'єктивної економічної інформації [3, с. 7].

Відібрані для діагностики фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва, критерії, індикатори та показники повинні відповідати наступним вимогам. Вони мають бути: достовірні і детальні – правдиво і детально відобразити реальний фінансово-економічний стан агропромислового виробництва; специфічні – відобразити специфіку функціонування агропромислового виробництва; масштабні – характеризувати всі функціональні його напрями; порівнянні, тобто узяті за один і той же період часу; не повторювати один одного [3, с. 6]. При діагностиці фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва особливу увагу слід звернути на коливання показників у часі.

Діагностика поточного стану агропромислового виробництва безумовно необхідна і досить достовірна, але її результати значимі в короткому тимчасовому інтервалі. У ідеалі, окрім діагностики фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва необхідно займатися моніторингом, тобто відстежуванням зміни фінансових та економічних показників (особливо тих, що характеризують фінансову забезпеченість виробництва протягом тривалого періоду).

Наприклад, систематичний моніторинг бухгалтерської звітності дозволяє вчасно звернути увагу на насторожуючі зміни в основних статтях балансу (передусім в доходах) або різку зміну його структури (передусім на користь пасивів). Моніторинг здійснюється методом сканування економічного простору. Скануванням є систематичне повторення моментної діагностики певних ознак та характеристик. Наприклад, доцільно щомісячно розраховувати показники рентабельності і прибутковості, ліквідності активів і порівнювати їх із певними сигнальними орієнтирами й індикаторами.

Сканування дозволяє відокремити сигнали кризи агропромислового виробництва від так званих „фонових шумів” – коливань значень окремих фінансово-економічних показників в певних межах, що може бути викликане низкою об’єктивних причин (коливання значень показника рентабельності продажів може бути пов’язане з дією сезонного чинника або національних і релігійних особливостей покупців).

Так, наприклад, в період дії мусульманського рамадану, коли усі мусульмани дотримуються посту, попит на сільськогосподарську продукцію в арабських країнах суттєво знижується. Подібні коливання не спричиняють за собою виникнення кризового стану з експортом продовольства вітчизняними підприємствами АПВ, а є прогнозованими й очікуваними.

Діагностику фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва доцільно здійснювати за наступними основними етапами: створення інформаційної бази дослідження, збір інформації та оцінка її вірогідності на підставі аналізу економічної політики, даних управлінського, податкового та бухгалтерського обліку; вивчення базових параметрів функціонування агропромислового виробництва; визначення об’єктів спостереження „кризового поля”, що створює небезпеки для функціонування агропромислового виробництва; формування системи індикаторів оцінки загроз функціонуванню агропромислового виробництва; переведення типових форм бухгалтерської звітності в аналітичну форму, розрахунки і групування показників за основними напрямками економічної діагностики; оцінка динаміки валюти та структури балансу, інших фінансових звітів та динаміки показників; оцінка окремих напрямів розвитку агропромислового виробництва, що здійснюється стандартними методами; оцінка і зміна груп показників за досліджуваний період; виявлення взаємозв’язків між основними досліджуваними показниками та інтерпретація результатів; підготовка висновків, визначення вузьких місць і пошук резервів, попередня оцінка масштабів фінансово-економічних проблем щодо функціонування агропромислового виробництва та визначення ключових аспектів його розвитку для поглибленого діагностування та прогнозування.

На основі аналізу статистичної, бухгалтерської, фінансової звітності оцінюються тенденції зміни основних показників агропромислового виробництва, якісна модифікація майбутнього контуру агропромислового виробництва, перевіряється правильність заповнення граф, наявність усіх необхідних форм і додатків, валюта балансу та всі проміжні підсумки.

В державах з ринковою економікою показники прибутку, випущеної та реалізованої продукції, середньорічної (квартальної) вартості майна використовують для характеристики ділової активності керівництва підприємства. Для зарубіжних підприємств АПВ такі показники розробляють фінансові, податкові служби, а також різні підприємницькі спілки та спеціалізовані організації. В СНД такі показники поки що розробляються на замовлення окремих підприємств і відомств [4, с. 120].

За різними оцінками для забезпечення виробничого процесу, адекватного сучасному потенціалу агропромислового виробництва, перманентний дефіцит оборотних коштів в рослинництві становить 45-60 млрд. грн., а в тваринництві 40-45 млрд. грн. [6]. Розрахунки переконують, що фінансування виробничої та інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств здійснюється на 75-80% за рахунок власних джерел, на 6-9% – фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів та на 10-15% – кредитних ресурсів комерційних банків. Для гарантування розширеного відтворення на мінімально прийнятному рівні обсяги інвестицій агропромислового виробництва в найближчі 5 років повинні досягти 150-240 млрд. грн. Три чверті з них не мають реальної фінансової платформи.

Структура джерел формування фінансових ресурсів підприємств АПВ включає внутрішні витoki або нерозподілений прибуток (60%); банківські кредити (20%); внески власників або випуск нових акцій (13%); кредит, наданий продавцем (5%); інші джерела (2%). З початку нового століття помітна тенденція зростання валової доданої вартості, створюваної в аграрному виробництві [6]. За 2001-2011 рр. її розмір зріс у 2,8 раза і становив майже 80 млрд. грн. Якісне наповнення цього зростання не адекватне фінансовим потребам агропромислового виробництва. В 2009-2011 рр. 62,2% сільськогосподарських підприємств мали виручку від реалізації продукції та послуг в обсягах, що не перевищують 5 млн. грн. При цьому рентабельність сільськогосподарського виробництва для даної групи підприємств коливається від -5,9% до +16,9%, а її середньозважене значення становить близько 8%. На їх частку припадає лише 13,9% від загального обсягу реалізації продукції. Це свідчить про низький фінансово-інвестиційний потенціал більшості підприємств аграрного сектора і непривабливість їх для кредиторів та інституційних інвесторів.

Постійне зростання обсягів бюджетного фінансування спостерігалось до 2008 р., коли Україна набула статус члена Світової організації торгівлі. У цьому році держава за різними каналам виділила агропромислому комплексу 11,2 млрд. грн. Обсяг державної підтримки сільськогосподарських підприємств в 2009 і 2010 роках було скорочено до 8,2 млрд. грн. Україна значно відстає за обсягами

державної підтримки у порівнянні з сусідніми країнами: з Європейським Союзом – більше ніж у 21 раз, Чехією – 20,0, Латвією – 7,7, Російською Федерацією – 2,4 рази. Суттєвим недоліком існуючої системи бюджетного фінансування є нерівномірність розподілу коштів за окремими часовими періодами – лівова їх частина виділяється в останні місяці року, а використання доступне з певним часовим лагом [1]. Крім того фактичне фінансування здійснюється в обсягах, які значно нижчі, від передбачених відповідними державними програмами. Та й кількість державних програм підтримки розвитку аграрного виробництва не виправдано велика, що призводить до розпорощення обмежених ресурсних можливостей бюджетів різних рівнів [2].

На основі результатів діагностики агропромислового виробництва можна виділити головні ознаки, наявність яких насторожує: зменшення валюти балансу на кінець звітного періоду порівняно з його початком; негативна динаміка окремих фінансових та економічних показників агропромислового виробництва; перевищення позичкового капіталу над власним і збільшення темпів його зростання порівняно з темпами зростання власного капіталу; значні коливання темпів приросту дебіторської та кредиторської заборгованості; зменшення частки власних оборотних коштів понад 10 %.

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи результати проведеної діагностики фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва, можна констатувати наступне. Існуючий фінансово-економічний механізм стимулювання розвитку агропромислового виробництва не вирішує актуальних питань поточного характеру та проблем перспективного розвитку. Це свідчить про необхідність його трансформації.

Розвиток агропромислового виробництва стримується низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників, найбільш суттєвими серед яких є: низька ефективність аграрного виробництва; обмежений доступ підприємств АПВ до фінансово-кредитних ринків; нерозвиненість фінансово-кредитної інфраструктури, орієнтованої на обслуговування аграрного виробництва; низький рівень антимонопольного захисту та дисфункціональність цінового механізму; недостатній рівень державної підтримки. Ключовими напрямками розвитку агропромислового виробництва є активізація державної аграрної політики та її фінансової складової; стимулювання концентрації агропромислового виробництва; посилення антимонопольного захисту підприємств АПВ; формування і розвиток спеціалізованої фінансової інфраструктури, орієнтованої на їх обслуговування; розвиток і вдосконалення механізму та системи стимулювання розвитку агропромислового виробництва.

Якісно проведена діагностика фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва створює необхідне аналітичне підґрунтя для формування антикризової програми, визначення типу стратегії конкурентної боротьби (оборонної, імітаційної чи наступальної), переліку раціональних заходів для розвитку агропромислового виробництва, а отже є складовою частиною механізму попередження загроз і запорукою успішного розв'язання стратегічних фінансово-економічних завдань. Викладена декомпозиція процесу діагностики фінансово-економічного механізму стимулювання розвитку агропромислового виробництва дає можливість чітко структурувати процес дослідження, виокремити об'єкти окремих етапів діагностики та завдання, надати користувачам діагностики (державним органам, власникам, інвесторам, санаторам, кредиторам) об'єктивну і повну інформацію для прийняття управлінських рішень та обґрунтування стратегії і тактики необхідних заходів, визначення короткострокових і стратегічних завдань, розподілу ресурсів, удосконалення організаційної структури системи управління та вибору політики дій.

Література

1. Гудзь О.Є. Діагностика забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами / О.Є. Гудзь // Вісник Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки. Вип. 55 – Харків: ХНТУСГ, 2007. – С. 261-267.
2. Гудзь О.Є. Ідентифікація та діагностика платоспроможності в сільськогосподарських підприємствах / О.Є. Гудзь // Матеріали II міжнародної наук.-практ. конференції (у заочній формі) „Сучасні проблеми фінансів підприємств в агробізнесі та шляхи їх вирішення” – К., ННЦ „ІАЕ”. – 2011. – С. 27-29.
3. Зубкова А.В. Приемы антикризисного менеджмента (практическое пособие для бизнесменов и студентов) / А.В. Зубкова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2008. – 397, [2]с.
4. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства : навч. посіб. / В.О. Мец. – К. : Вища шк., 2003. – 278 с.
5. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент : навч. посібник / О. М. Скібіцький. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 568 с.
6. Стецюк П.А. Фінансові проблеми розвитку аграрного виробництва / П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 73-78.
7. Опорний конспект лекцій. Економічна діагностика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpos.com.ua/508/>.
8. Швиданенко Г.О. Бізнес-діагностика підприємства : навч. посібник / Г.О. Швиданенко, А.І. Дмитренко, О.І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2008. – 344 с.